

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ

Розглядаються організаційно-правові питання реалізації сільськогосподарської продукції в контексті забезпечення встановленого рівня її якості. Зокрема, досліджено стан законодавства з даного питання та запропоновано внесення доповнень до Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» щодо надання державної фінансової підтримки для створення лабораторій контролю якості сільськогосподарської продукції що відповідає міжнародним вимогам.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, реалізація, якість, правове регулювання.

Рассматриваются организационно-правовые вопросы реализации сельскохозяйственной продукции в контексте обеспечения установленного уровня ее качества. В частности исследовано состояние законодательства по данному вопросу, а также предложено внесение дополнений к Закону Украины «Об оптовых рынках сельскохозяйственной продукции» касательно предоставления государственного финансирования для создания лабораторий контроля качества сельскохозяйственной продукции, что соответствует международным требованиям.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, реализация, качество, правовое регулирование.

In article the organizationa -legal questions of realization of agricultural production in a context of maintenance of the established level of its quality are considered. Condition of the legislation on the given question in particular is investigated and also entering additions to the Law of Ukraine «About the wholesale markets of agricultural production» concerning to granting state financing for creation of laboratories of quality surveillance of agricultural production is offered that corresponds to the international requirements.

Key words: agricultural production, realization, quality, legal regulation.

Реалізація сільськогосподарської продукції є однією з завершальних стадій її обігу на шляху до споживача. При цьому якість сільськогосподарської продукції є одним з вирішальних чинників реалізаційних можливостей даного виду продукції на ринку. Разом з цим більшості видів сільськогосподарській продукції притаманні певні особливості які пов'язані зі специфікою її виробництва і потребують наявності відповідного правового регулювання щодо забезпечення якості сільськогосподарської продукції в процесі її реалізації.

На думку О.М. Батигіної, специфіка сільськогосподарської продукції як товару, що є об'єктом майнових прав на оптовому ринку сільськогосподарської продукції, полягає в тому, що її виробництво базується на природних об'єктах, які розвиваються за своїми законами, та в тому, що вона має цільовий характер, тобто призначена для вирішення питань загальнодержавного значення продовольчої безпеки країни, задоволення потреб населення в якісних харчових продуктах, а також для постачання харчовій промисловості якісної сировини¹. При цьому, на думку А.М. Статівки, реалізація аграрними товаровиробниками вирощеної продукції є однією з найважливіших сфер їх виробничо-господарської діяльності².

Правове регулювання оптової торгівлі сільськогосподарської продукції регулюється Законом України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» від 25 червня 2009 р. № 1561-VI. Зокрема, згідно із ст. 6 основними напрямками діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції, зокрема, є: забезпечення постачання населенню якісної сільськогосподарської продукції; забезпе-

чення достовірною інформацією операторів оптових ринків сільськогосподарської продукції про кон'юнктуру ринку сільськогосподарської продукції та споживчу якість такої продукції. При цьому згідно Порядку набуття юридичною особою статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції (постанова Кабінету Міністрів України № 141 від 11 лютого 2010 р.) цей статус надається юридичній особі на конкурентній основі.

Як вказується в постанові Кабінету Міністрів України «Про оптові продовольчі ринки» від 9 червня 1999 р. № 997, сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується досить повільним формуванням ринкової схеми просування продукції до споживача, яка була б здатна забезпечити скорочення втрат сільськогосподарської продукції, підвищення її якості, сприяти формуванню ринкових цін. При цьому споживчий ринок України залишається ринком деформованої структури попиту внаслідок низької платоспроможності більшості населення, ринком товарів низької якості. На внутрішньому ринку відбувається процес витіснення вітчизняної продукції імпортними товарами, що часто призводить до монополізації окремих сегментів внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції іноземними виробниками, в той же час імпортна продукція в переважній більшості є недоброякісною. Процес реформування торговельної діяльності набув нецивілізованих форм. На сьогодні в ланцюгу «виробник – оптовик – роздрібний продавець – споживач», який лише формується, відсутні тривалі, стабільні зв'язки, не запроваджено контрактний механізм. Поява на ринку сільськогосподарської продукції неорганізованих посередницьких структур, багаторазовий перепродаж товарів цими структурами призводять до завищення роздрібних цін. Торгівля сільськогосподарською продукцією в основному ґрунтується на особистих контактах учасників ринку, переважають бартерні форми розрахунку.

Згідно з Положенням про основні вимоги до організації діяльності продовольчих, непродовольчих та змішаних ринків (постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р., № 868) «ринок» – це об'єкт торгівлі, на території якого суб'єкт господарювання, що має право на користування чи розпорядження земельною ділянкою, на якій даний об'єкт розташований, організовує та/або забезпечує створення належних умов для провадження торговельної діяльності підприємцями.

Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції (зокрема харчового призначення) та дотримання необхідного рівня її якості відображено також в Правилах торгівлі на ринках (наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, МВС України, ДПА України, Держспоживстандарту України від 26 лютого 2002 р. № 57/188/84/105) згідно яких продаж продовольчих товарів на ринках здійснюється з додержанням Ветеринарно-санітарних правил для ринків, Правил продажу продовольчих товарів, Правил роботи дрібно роздрібною торговельною мережі, інших нормативно-правових актів, які регулюють торговельну діяльність та захист прав споживачів. Висновок державної лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи на ринку (експертний висновок, етикетка) щодо якості та безпеки продукції у ветеринарному відношенні, наявність документів про сплату ринкового збору і наданих послуг є підставою для зайняття продавцем місця на ринку за профілем торгівлі.

Продавець також повинен мати при собі: документи про сплату ринкового збору та послуг ринку; належним чином оформлену особисту медичну книжку в

разі продажу продовольчих товарів (для суб'єктів підприємницької діяльності); копії документів, що підтверджують якість та безпеку продукції та товарів; у разі реалізації тропічних плодів – копії документів, що підтверджують їх походження та проходження фітосанітарного контролю; висновок лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи на ринку в разі продажу продуктів тваринного і рослинного походження. На вимогу покупців продавці зобов'язані пред'явити їм висновок лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи про відповідність продуктів, що реалізуються, ветеринарно-санітарним нормам.

Згідно із ст. 35 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР Головний державний ветеринарний інспектор України та Головний державний санітарний лікар України визначають перелік харчових продуктів тваринного та рослинного походження, які можуть продаватися на агропродовольчих ринках. В разі реалізації продукції тваринництва сертифікат придатності для споживання людиною з позначкою придатності видається ветеринарним інспектором на кожну тушу або за необхідності на партію туш свійської птиці, кроликів та малих диких тварин, щодо яких підтверджено придатність для споживання людиною. Власники рослинних продуктів, призначених для продажу на агропродовольчому ринку, зобов'язані надати ці продукти для дослідження в державну лабораторію ветеринарно-санітарної експертизи на агропродовольчому ринку. Придатність для споживання людиною рослинних продуктів підтверджується відповідним сертифікатом лабораторії. Торгові місця на агропродовольчих ринках надаються їх операторами особам, які здійснюють продаж туш або частин туш парнокопитних та інших копитних забитих на бойні, цілих туш свійської птиці, кроликів та малих диких тварин, риби, меду, яєць та рослинних продуктів лише після пред'явлення ними сертифіката придатності для споживання людиною зазначених продуктів, що видається державною лабораторією ветеринарно-санітарної експертизи на агропродовольчому ринку. Адміністрація (власник) агропродовольчого ринку зобов'язана надавати у користування лабораторії пристосовані службові приміщення. Лабораторії не несуть відповідальності за реалізацію продукції, що не пройшла ветеринарно-санітарної експертизи. Відповідальність за надання дозволу на реалізацію такої продукції несе адміністрація (власник) агропродовольчого ринку. Функціонування агропродовольчого ринку за відсутності лабораторії ветеринарно-санітарної експертизи забороняється.

Необхідно зазначити, що на даний час на присадибних ділянках вирощується майже 98 % овочів, утримується близько 70 % загальної кількості великої рогатої худоби, виробляється понад 51 % усього м'яса, молока, понад 40 % яєць. Однак є проблема з реалізацією. Доступу до цивілізованих форм збуту виробники практично позбавлені. Проблема поглиблює величезна різниця між закупівельними та роздрібними цінами. За світовими стандартами вона коливається у межах 35 – 55 відсотків, у нас – від 35 відсотків до переважання початкової вартості удвічі-утричі. Таким чином, приватні селянські господарства лише на молоці і м'ясі щороку недоотримують 26,9 млрд. гривень. Велика різниця між цінами на одні й ті самі товари в різних регіонах та областях України також є свідченням обмеженого доступу селян на ринки збуту. Отже, необхідно вирішити питання як поєднати інтереси селян, котрі хочуть якомога швидше і за прийнятними цінами збути вирощену продукцію, а також жителів міст, котрі за власні гроші хочуть придбати якісну й недорогу вітчизняну сільськогосподарську продукцію. Вирішенням цієї

проблеми може бути розвиток усіх видів кооперації на селі: виробничої, споживчої і, особливо, обслуговуючої. За подібними правилами живуть практично всі розвинені країни світу. Саме через об'єднання селян, а не окремих підприємців, у Європейському Союзі до споживачів надходить близько 60 відсотків продуктів харчування. У Японії та Китаї цей показник останнім часом досяг 90 відсотків. Однак статистика засвідчує негативну тенденцію до скорочення кооперативів і зокрема обслуговуючих кооперативів усіх напрямків. З 2005 року їхня кількість скоротилася з 1037 до 945 у 2008-му. Аналогічна ситуація і з оптово-роздрібними ринками. Разом з цим потреба України, полягає, навпаки, у зростанні їх кількості на 300 – 400 одиниць³.

На думку О.А. Поліводського, необхідно стимулювати створення збутових кооперативів за участю виробників сільськогосподарської продукції, що дало б можливість вирішити ряд проблем які виникають у зв'язку з реалізацією сільськогосподарської продукції та постачанням матеріальних ресурсів виробників сільськогосподарської продукції. Такі кооперативи доцільно створювати як територіальні так і по виду продукції (зернові, картопляні та ін.)⁴.

Ще однією важливою проблемою реалізації сільськогосподарської продукції є присутність на ринку імпоротної продукції низької якості. При цьому особливо гостра ситуація у тваринництві: йдеться про показники виробництва, які не відповідають внутрішньому споживанню продукції. Внутрішній попит задовольняється за рахунок імпорту сировини⁵. При цьому обсяги імпорту в Україну продукції, яка може бути вироблена вітчизняними підприємствами, досить значні. Наприклад, у першому кварталі 2009 року імпортовано низькосортної м'ясосировини понад 90 тисяч тонн. За таких темпів можна перевищити показник, закладений у балансі виробництва і споживання м'яса. Крім того, досі не врегульовані вимоги щодо якості продукції, яка виробляється з такої сировини⁶.

Отже, реалізація сільськогосподарської продукції встановленої якості потребує комплексного підходу, і зокрема в питаннях удосконалення правового регулювання створення інфраструктури аграрного ринку, розвитку мережі збутових кооперативів, наявності лабораторій контролю якості продукції відповідно до міжнародних вимог та формування аграрного маркетингу.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки України аграрний маркетинг ще не отримав значного поширення. Це пояснюється декількома причинами: по-перше, реформування галузі сільського господарства зумовило виникнення великої кількості сільськогосподарських підприємств, як правило, суб'єктів малого бізнесу, які з фінансових причин не в змозі займатися маркетинговою діяльністю; по-друге, продукції сільського господарств виробляється недостатньо, і проблеми перевиробництва не виникали; по-третє, у більшості ключових виробників складається думка про незначну роль маркетингу в умовах дефіциту продуктів харчування. Таким чином, в АПК склалися дві філософії бізнесу – маркетингова і виробничо-збутова, які відрізняються між собою орієнтацією діяльності сільськогосподарських підприємств. На думку П.І. Островського, система управління сільськогосподарським виробництвом і агробізнесом у другому варіанті вигідно відрізняється від першого варіанта гнучкістю і чутливістю до ринкових змін, більшою адаптацією до різних інновацій. Ця система широко використовує сучасні методи цінової і товарної політики. Трудовий колектив підприємств несе велику соціальну і моральну відповідальність за вироблений і запропонований споживачеві товар. І головним є те, що філософія

керівників і колективу сільськогосподарських підприємств у першому варіанті – виробити і продати, а в другому – задовольнити потреби покупця⁷.

Також потребує удосконалення питання функціонування біржового товарного ринку. На думку В.П. Горьового, біржовий товарний ринок при наявності належного економічного середовища може забезпечити вирішення таких проблем: формування ринкових цін на зерно та інші види сировини, продовольства на основі попиту і пропозиції; легалізація тіньового ринку сільськогосподарської продукції і продовольства та інших товарних груп через прозорість товарних потоків, то забезпечить надходження до державного бюджету значних коштів через систему оподаткування; забезпечення формування обсягів сільськогосподарської продукції, продовольства для державних потреб та їх реалізацію з державних ресурсів через біржовий товарний ринок; усунення бартерних транзакцій шляхом розширення експорту окремих видів сільськогосподарської продукції і продовольства через біржовий товарний ринок, що в свою чергу сприятиме усуненню демпінгових цін. Таким чином, в подальшому розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції і продовольства повинні гармонійно поєднуватись саморегулюючі механізми біржі і державне регулювання, стимулювання його діяльності⁸.

При цьому згідно із Законом України «Про державну підтримку сільського господарства» від 4 червня 2004 р. № 1877-IV держава здійснює регулювання гуртових цін окремих видів сільськогосподарської продукції, встановлюючи мінімальні та максимальні інтервенційні ціни, а також застосовуючи інші заходи, визначені цим Законом, при дотриманні правил антимонопольного законодавства та правил добросовісної конкуренції. При цьому зміст державного цінового регулювання полягає у здійсненні Аграрним фондом державних інтервенцій в обсягах, що дозволяють встановити ціну рівноваги (фіксінг) на рівні, не нижчому за мінімальну інтервенційну ціну та не вищу за максимальну інтервенційну ціну. Держава не здійснює цінове регулювання за межами організованого аграрного ринку України. Отже, для вдосконалення правового регулювання якості сільськогосподарської продукції в процесі її реалізації необхідно забезпечення рівноцінного доступу до ринку всіх суб'єктів аграрного виробництва та створення системи контролю якості продукції, що відповідає міжнародним вимогам. Доцільним є також внесення доповнень до ст. 10 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» в такій редакції: «Державна політика підтримки оптових ринків сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом надання державної фінансової підтримки щодо створення лабораторій контролю якості сільськогосподарської продукції, що відповідає міжнародним вимогам».

1. *Батигіна О.М.* Організаційно-правові питання оптового ринку сільськогосподарської продукції в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. – К., 2007. – С. 9-10. 2. *Статівка А.М.* Договори в системі агропромислового комплексу України в умовах ринкових відносин: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук: – Х., 1998. – С. 23. 3. *Медуниця Ю.* Селяни нарешті отримають ринки збуту // – Урядовий кур'єр. – 2009. – № 65. – С. 1 – 2. 4. *Поліводський О.А.* Правове регулювання реалізації сільськогосподарської продукції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06. – К., 1999. – С. 12. 5. *Недобросовісна конкуренція шкодить аграріям* // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 68. – С. 2. 6. *Малолеткова О.* Аграрії нарощують експорт // Урядовий кур'єр. – № 68. – С. 4. 7. *Острівський П.І.* Аграрний маркетинг: Навч. пос. – К.: Центр навч. літератури, 2006. – С 7-8. 8. *Горьовий В.П.* Біржовий ринок сільськогосподарської продукції в Україні: Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – К., 1999. – С. 15.